

LATIEGI'TAR BIXENTE

ELIZAREN EDESTI OSOA

Benetan lan aipagarria Latiegi'tar Bixente apaizak eskaiñi diguna. Gaurkoz bi tomo lodi argiratu ditu. Beste iru agintzen dizkigu, Elizaren edesti guztia emateko. Bostak amaituta dauzka. Argitara emanda dituenak: *San Iñazioren denboretako Eliza*, eta *Denbora berrietako Eliza*, bakoitzak berreun bat urte artzen dituela. Liburu biok gaur datoz argitara; baiña errez ulertzekoa da onelako lanak ez direla gauetik goizera sortzen. Aurretiaz egunak eta urteak bear dira lanean igaro. Latiegi jaunak, ogei bat urte eman ditu gaiak bildu, sailkatu, aukeratu eta euskeraz jantzi eta moldatzen.

Nork eskatu bear izan dio konturik idazle oni, ea zergatik ez duen euskeraz idazten? Zergatik erderaz? Gaur baiño lenagotik ere Latiegi jaunak ez du euskeraz gutxi idatzi bai egunkari, bai aldizkari eta bai liburutan. Euskeraz erderaz baiño geiago, bearbada. Zer eta zenbat idatzi duen jakiteko, egunkarien batean erderaz idatzi duenari begiratzea ez da naikoa. Ainbat euskerazko lan atera du *Agur*, *Saski-Naski* eta *Karmel* aldizkarietan, eta Donostiako eta Iruñeko egunkarietan. Saski-Naski'n atera dituen ipui eta idazlanetan ongi erakutsi du euskal-luma zorrotzaren jabe eta irudimen andiko idazlea degula bera. Are geiago: Orain amar urte, gaur atera dituen liburuen berri eta asikiñak eman zizkigun Manuel Lekuona zarrari, Kardaberaztarrek eskaiñi zioten iru tomozko Omen-Idazkien bilduman onelako idazlanarekin: *Elizaren Edestitik atal bat: Martin Luter*. Lan Bilduma artan ateratzean, onela zion: "Aspalditik ari naiz Elizaren Edestia euskeraz idazten. Aurreratuxea daukadan liburu ortatik, gogorik onenaz eskintzen diot atal au D. Manuel Lekuona maixuari". Tolosako seme onek bere euskal-lumari ez dio iñoiz ere erdoitzen utzi eta euskeraz idazteko ez du beste iñork zirikatu bearri izan. Eta idatzi ere, ez nolanai eta zabarki. Askok naiko lukete beronek duen erraztasuna eta jarioa euskera erabiltzen. Gazteiz'en nagusi zen erdal-giroak ez zuen, ez, Latiegi onen euskalzaletasuna ez euskal-kemena ito ez gaingidu.

Eta emen dugu orain an, etengabeko ekiñean, egin zuen lanaren emaitza. Orain ogei urte, Gazteizko Instituto Politeknikoan irakasle eta zuzendari izateak leporatzen zion lanaz gaiñera, Latiegik beste arnas andiko lan bati ekin zion. Ona nola aitortu digu berak: "1966n asi nintzan ni Elizaren Edesti au idazteko lanean. Eta ogei urte auetan, irakaskuntzak libre uzten zizkidan une

labur guztiak eginkizun ontan akitu ditut. Eta pozik gaiñera. Beste batzuek eizara, arrantzara edo jokora jotzen duten bezala, edestirako eta edestiaren antzeko ikaskizunetarako izan bait da beti neronen poza. Fakultateko ikasketan ere Elizaren Edestiarekin zer ikusi aundia zuana izan zan *Summa cum Laude*-rekin saritu zidaten tesia”.

Eta Gazteiz'en sekulako aukera eta laguntza izango du bere gogoia asetzeko: Seminarioko Liburutegia. An ditu Elizaren Edestia argitzeko eta ikasteko munduan idatzi izan diren libururik argitsuenak, nai aña argibidez beteak: Alemanian, Frantzian, Italian, Belgikan, Inglaterran eta Ipar-Amerikan idatzi diren Eleiz edesti eta Enziklopediak. Gutxi batzuk aipatzeko, an ditu, Frantzian Fliche-Martinen zuzendaritzapean agertua (emengo erderazko itzulpeanean 33 tomo osatzen dituana), Daniel Rops frantzesak 9 tomo loditan idatzia, Alemanian Jedin'ek zuzendu eta argitaratua, eta abar eta abar. Enziklopedietan ere aukera ona du: katolikoak eta katoliko ez diranak, Juduenak ere bai; frantzesak, italiarrenak, inglesak, Ipar-Amerikakoak, eta guztietan, bere ustez, Enziklopedia Britanika, argiena eta ugariena. Edesti-aldizkariak ere, non-naikoak eta nai aña. Munduan zear mendez mende Elizak emandako urratsak or ditu, kritikarik zeatzenaren galbaitetik irazita.

Badu or lan-tresnarik gai bakoitzean egia aurkitzeko. Eta gaia bere gogokoena du. Zer bear du geiago lanari gogotik ekiteko? Eta lagunabarrean, askoren artean, alkar-lanean egitekoagoa zena, berak bakarrik egin du, ixil-ixillean.

Nik ez nion ongi ulertu bein eskuartean zerabilen lanaren berri aurreratu zidan egun batez. Luteroren egunetatik onako Eliz-edestia idazten ari zela ulertu nion. Baiña ez; zabalagoa zen idazten ziarduen lanaren eremua. Elizaren asieratik gure egunetarañokoa, Elizaren mendez mendeko ibillaldiak osoan artzekoa.

Gaurkoz emen ditugu *San Iñazoren denborako Eliza* eta *Denbora berrieta-ko Eliza*, orrialdez bata 430 orrialde dituena, eta 530 orrialdeduna bestea, leenengoa 1985n eta bigarrena 1986n argitaratuak.

Leenengoa Loiolako gure Patroiaren izenpean jarri nai izan du. Omenaldi au egin nai izan dio gure Santuari, berak eta sortu zuen langundiak garai artan Elizaren alde egin zuten lana nabarmen jartzeko. Lutero eta Iñazoren bizitzak mendebarru batean joan ziren, eta jakina, asmo ta ekintza oso ezberdiñen buru agertuko dira liburuan. Baiña bi gizon auek munduan agertu baiño lentxeagotik asten da liburuaren gaia, 1450ko urtearen inguruan, Europako mundura, Aro Berria, Birjaiotzekoa diotena sortu zenean. Leenengo kapituluak aro berri orren giroa azaltzen digu, antziñako erromatarren kultura, literatura, artea eta bizikera berpiztu nai zutenekoen giroa. Eta bereala, Nikolas Vgarrena Aita Santu izendatua izan zenetik, Aita Santuz Aita Santu darama gertakarien aria: Aita Santu bakoitzak zer-nolako ekintzak bultzatzen dituen, Aita Santu zen aldetik eta Erromako errege bezala.

Emen agertuko zaizkigu Aro berri artako humanisten ekintzei laguntzen, Italia barneko jauntxoan artean pakeak egin nai eta ezinik, eta Turkoei Euro-

pan aurrera egitea eragozteko kristauei laguntza eske. Emen ikusiko ditugu Elizaren bizitza eta kristauerriaren bizitza garbiago egiteko arduraz kezkatu-rik. Elizak garbitu bearra zeukala bere barnean guztien iritzia zen. Bai goikoetan eta bai bekoetan. Aita Santuaren ingurutik asita. Inguru ortan ere baziren pekatuak; errege izateak berak eta nepotismoak, senidei karguak emateak ez zion irudi garbia ematen Erromako Elizari. Ola ezer onik gutxi lortzen zen borondaterik onenaz ere. Elizen batasuna ere Aita Santuen kezkabidea zen askotan. Baiña emen ere ez zen aurrerakadarik egin Erromako eta Sortaldeko Elizen arteko batasuna lortzeko. Latiegi-ren liburuan garbi agertzen dira Aita Santu bakoitzaren argi-itzalak, alde argia eta alde illuna.

Olaxe garamatza liburuak Aita Santu batetik bestera, Luteroren erasoa sortuko den arte. Emen dugu tomo onen ardatza. Liburuko kapitulorik luzee-na Luteroren bizitza eta irakatsiei dagokiena da, Alemanian zear aren alderdi-kideek egindako aurrerakadaekin. Bardintsu, baiña askoz laburrago egiten du Kalbino, Zuinglio eta Enrike VIIIgarrenekin. Eta kapitulu bana eskaintzen die batzuk eta bestek Europan errialde bakoitzean nola aurrera egin zuten erakus-teko: Inglaterran, Eskandinabian, Suezian, Suizan, Ungarian, Polonian, Boe-mian, Beljikan eta Olandan.

Ondoren, Erromako Elizaren erantzuna dator. Eta leenik, Elizaren alde, Eliza barnetik berritzen eta garbitzen saiatu ziren gizon-emakumeen berri. Besteak beste, Iñazio doneak, bere lagunekin batean, kapitulu berezia du. Eta gero, berriz, eltzen dio Aita Santuen arieri, eta auen artean, Trentoko Kontzi-liorako deia egin zutenenak eta Kontzilioa bera dauzkagu. Kontzilioak bere kapitulua du, erabaki nausienen berri eman, artan Espiritu Santuaren erabakia eta lana, eta gizonen bitartez egiña bereizteko. Espiritua Kontzilio artan ere gizonen bitartez mintzatu baitzen, lauso bat edo beste aurkitzen dizkio an gizonek egiñari: Elizaren irudi bakarkoia, bildurtiegitxoa eta teologizkoegia eman zutelakoa. Adimenari sentimenaren kaltetan indar geitxo eman ziotela-koa. Aita Santuen zerrenda Gregorio VIgarren egunetararte eta Richelieu Kaldenalaren aldira arte luzatu du.

Teologoen alorreko gaietatik kanpo, eta Elizaren irudi pozgarriagoa ema-nez, iru kapitulu geiago ditugu urrengo, Elizan piztu zen kristau-bizitzaren itxarkundea azken-mendeko teologiaren berbizkundea azpimarratzeko. San Iña-ziozen lagundiaz eta anaidi berrien sorreraz, amasei-amazazpigarren mendeko bitartea santuaroa izan ornen zen: orduko politikazko mundu zoro, gogor, odoltsu, zikin artan añako santurik, eta ain santu andirik, ez ornen da beste iñoiz ikusi.

Eta bukatzeko, mixioetarako begirada bat zuzentzen du idazleak. Bazuen garaia, Europako burruka-giroa utzi eta mixio-lekuetan Eliza berrien ezaupidea emateko. Eta ala egin du. Eta kapitulu batean, bere ibillaldia egiñarazi digu, Afrikatik, aurkitu berri zen Amerikatik, India, Txina eta Japondik, ain beste mixiolarien artean, bestek beste, Andres Urdaneta, Joan Zumarraga eta Fran-zisko Xabier andiaren lagunartean.

Bigarren tomoa, *Denbora berrietako Eliza* titulutzat daramana, XVIIIgarren mendearen erditsutik XIXgarren mendean sartzen gaituela datorkigu. Aldi

berrien egunsentian gaude. Gizonen gogoetan pentsakera eta ikuspegi berriak datoz azalera, gauza guztietan, politikan, eta erlijio-gaietan. Erregek aginpide osoa eskuratu nai dute gauza guztietan, erlijiozko gaietan ere. Laster erriak eskuratu naiko du aginpide ori, erregeei kenduta. Pentsalariek zerupeko gauzeta mugatuko dute beren azterketalana. Jainkoa ukatu nai ez dutenek ere, giza-arazoetatik urrun eta axola gabe ikusten dute, Izadi legearen sortzailletzat eta eusletzat gurtzen dutela. Izadia aztertu eta gizonen serbitzari egitera jotzen dute. Frantziako iraultzak erregeen agintekeria itzulaztea lortuko badu ere, erlijio askatasunari sekulako eragozpenak jarriko dizkio. Baiña, geroenean, kristau bizitzak berbizkunde ederra nabarituko du erasorik andiena artu zuen leku askotan.

Liburu au denbora berrien giro ori, Argikuntza (edo Aufklärung, Enlightenment, Illuminisme, Ilustración delako ori) nondik nora ibilli den azaltzen duen lenengo kapituluaz dator: non sortua den, zeintzuk diren pentsaera orren sortzaille eta maisu andiak. Arrazoa giza-arazo guztietan erabakitzaille bakarizatzen du. Izadia dauka libururik garrantzientzat, dena mekanika indarren eta matematika arauen menpean daukana.

Olako pentsaerak zabalduz zijoazten bitartean, Elizan teologia motel zebillen, amaseigarren mendean bezalako izar andirik gabe. Atari au jarri ondoren, liburu au leengoaren ildotik dioa, Aita Santuz Aita Santu, bakoitzaren egunetan non zer arazo izan zuten adieraziz eta tartean gai batzuei leku berezia emanez, Frantziako jansenismoa eta galizismoa, Turkiako elizen egoera, Paraguaiako jesuiten Indi-erriena, masoien sorrera eta abar. Kapitulu batek katoliko eta protestanteen artean batasuna lortzeko izan ziren elkar-izketen berri ere luze samar ematen du, katolikoen aldetik Bossuet eta protestanteenetik Hugo Grozio eta Leibnitz bitarteko zirala. Eta ainbeste istillu eta burruken artean, ez da argirik eman gabe gelditzen Elizaren santutasuna, eta elizgizon askok ermisioen bitartez egindako lana errian kristaubizitza suspertzeko. La Colombière, Cadizko Diego, Klemente Hofbauer, Paulo Gurutzekoa, Montforteko Grignon eta gure Mendiburu eta Kardaberazten aldia da.

Frantziako Iraultzaren urratsak banan banan emanda daude. Urrats aieta bakoitzak bere kapitulu du. Elizarentzat kalte andiak ekarri zituen, batez ere Frantzian. Baiña egun txarrenak joandakoan, gizon eta emakume gartsurik ere jeiki zen, maitasuna ereiñez, eta maitasun egintzak zabalduz, ez-eukiei laguntzeko, geixoak zaintzeko, aurrak eskolatzeko, eta abar.

Olaxe, beti bezala, itsas andiko olatuei buru egiñez dijoan ontzia bezala, Eliza ere aurrera dijoa barruko argalckeriei eta kanpoko erasoei buru egiñez. Olaxe, egun beltz larrien ondoren, egun argi paketsuak etortzen zaizkio Elizari. Olakoxea da Latiegi'ren liburuan ageri zaigun Elizaren irudia ere.

Eta dena eman digu bere euskera bizi giartsuan. Gertaera bakoitza bere inguruko ari eta xeetasunekin iruten daki. Nor bakoitza, Aita Santu naiz errege dela, siñispide zuzeneko naiz okerreko dela, ez du otx otzean eta legor legorrik aurkezten. Askoren irudia bere esaera edo egiñen batzuez orniturik argitzen saiatzen da. Latiegi pozik jarri zen liburuok idazten. Atsegiñez lan egin du,

berak aitortu digunez. Eta idazlearen atsegiña dario bein baiño geiagotan bere lanari.

Neretik geiago ez mintzatzeko, mintza bitez emen liburuia argitaratu aurretik irakurri dutenen batzuk. Manuel Lekuonak esana: “Izugarri lan ederra egin dezu. Ain ederra, ez bait nuan uste orren luzea izanik, dana irakurtzeko beta izango nuanik; baiñan, *amigo*, bein irakurtzen asi nintzan ezkerro, ez det eskutik uzteko indarrrik izan. Sinistazazu”. Aita Mauro Elizondo beneditarrak: “Euskaldun bezala, nere esker beroena agertu nai nizuke gaur zuri. Izan ere ain ederra da zure lan ori... Liburu aberatsa! Azken urte auetan argitaratu diren ederrenetakoa, nere ustez. Baiñan ez orain lore tartean etzan. Lanari ekin eta jarrai bear diozu... Kemena badezu baita nortasuna ere”. Aita Ixidor Baztarrikak: “Berri on eta pozgarria euskaldunontzat, zure ardurari eta kemenari esker, Elizaren Edesti osoa euskeraz leenengo aldiz eskaintzen zaigulako, orain zati bat eta gero iru edo lau zati.. Gaur euskeraz gero ta geiago irakurtzen da. Ona emen liburu interesgarria eta irakurtzeko errea denentzat, eta baitipat kristautasunaren edestia eta ibillaldia gertutik ezagutu nai dutenentzat”. Eta Bilbao’tar J.E’k Bizkaitik: “Lan onetan zure trebetasuna agirian dago. Euskera bizian idatzita, zure lana ulerterrez da, aria ondo eroatan dozu eta saiatzen edo alegintzen zara egintza bakotxa ondo argitzen”.

Baiña dena lore eta laudorio izan ez dadin, uts txiki bat edo bi aipa eta atera ditzagun. Leenengoa, *lapsus calami*, lumaren irristada baizik bear bada ez dena. Jon Gurutzekoa Ubedan il zela, eta ez Osunan. Uts andiagoa da Espasa Iztegiak egiña, Fontiberos’ko seme ori, Gipuzkoako seme egin zuenean, Ondarribian jaioa, alegia.

Bigarrena, euskerari dagokiona: maizegi erabiltzen dituela, *uste*, *bildur* eta *kezka* itzekin onelako esaldiak: karguak luzeago gordeko *zituztelaren ustea*; galduko *zituelaren bildurra*; salbatuko zelaren eskiertasuna; mundu guztiko errege *zelaren ustea*, eta ola. Or, *zituztelako*, *zituelako* eta *zelako ustea* bear zen. Gaurko gazetalari batzuek txitean pitean erabiltzen dituzte orrelako esaldietan, *delaren*, *delaz*, *denaren* eta *denaz* ere. Adibidez: *urlia il delaren* edo *denaren* berria, edo albistea artu dugu, edo jakin dugu, il *delako* berria artu dugu esan bearrean. Il denaren berri asko jakin dezakegu, baiña ori ez da izango il dela jakitea. Latiegi’ri noz edo bein atera zaioa *delako ustea* ere, ala bear zuen bezala.

Akatsak akats, onelako uskeriak ez diote baliorik kentzen Latiegi jaunaren lan andi ederrari. Liburuokin opari oso ederra dakar egilleak euskerazko liburuen alorrera. Euskal-liburutegi guztietan arrera ona egitekoa. Eta andiago eta ederrago izango da oparia, bost tomoak argitara ditezenean.

L. Akesolo